

ATATÜRK İNKILÂBINDA TÜRK KADINI VE AİLE

ALEV KÂHYA-BİRGÜL**

Atatürk, Türk toplumunun temeli kabul ettiği aileye ve ailenin de direği olarak gördüğü kadına, çok büyük önem vermiştir. Aile bireylerinden kadın ve çocuk Atatürk'te ön plandadır. Atatürk ailenin bireylerine bireylerarası ilişkilerine ve bu bireylerin huzur ve mutluluğuna eğilerek onları eğitimde ve ikisatta çağdaş medeniyetler seviyesinin üzerine çıkarmaya çalışmıştır. Özellikle hukuk alanında kadınlara büyük haklar tanımıştır. Medeni hukuku düzenleyerek ailenin varlığı, birliği, düzeni, ve devamı için gereken düzenlemeleri getirmiştir.¹

Her toplumda olduğu gibi kadının Türk toplumunda da önemli bir yeri vardır. Kadın, anne olarak aile ve toplum arasında bir köprü görevi görür. İyi yetişmiş ve eğitilmiş kadın, toplum hayatında etkin bir role sahip olur. Bir çocuğun yaşamında, ilk yılların önemli yeri vardır. Çocuk, bu dönemde aldığı etkileri ömür boyu taşır. Bireyi saran ilk sosyal çevre olan ailenin eğitici, şahsiyet verici ve ferdi olgunlaştırıcı rolü çok büyüktür.²

Kadının katılımcı ve etkin olarak yer aldığı aile kurumu, yerine getirmekle yükümlü olduğu görevlerini eksiksiz yapması ile toplumdaki sosyal sistemin işleyişine katkıda bulunur. Sosyal sistem, sosyal kurumlardan örülmüş bir ağ gibidir. Sosyal kurumların arasındaki anlamlı ilişki, sistemin ahenkli bir şekilde çalışmasını sağlar. Sosyal kurumlarda meydana gelen dengesizlikler tüm sosyal yapıyı etkilemektedir. Bu nedenle kadının toplumdaki yeri ve görevleri derken önce onun bir fert olarak gerekli şahsiyeti kazanmasını, sonra da aile içinde ve toplum içinde gerekli yeri alması düşünülmelidir. Kadının toplumsal hayatta lâıyk olduğu yeri alabilmesi ve kendinden beklenenleri yerine getirebilmesi için öncelikle eğitimde cinsiyete dayalı fırsat eşitliğinin olması gerekir.³

** Dr., Atatürk Kültür Merkezi Uzmanı.

¹ Bkz., Alev Kâhya, "Sosyal Değerlendeki Değişme süreci İçerisinde Aile İçi Sosyal saptmalar ve Değişme Yönünün Tespiti", H.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1992, Ankara.

² Emel Doğramacı, *Atatürk'ten Günümüze Sosyal Değişmede Türk Kadını*, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1993, s. 1.

³ Mustafa Erkal, *Sosyoloji*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1987, s. 101-102.

Tarihsel gelişim içerisinde Türk kadınının toplumdaki yeri üzerinde durulursa, kadının çeşitli Türk devletlerinde önemli ve saygın bir konuma sahip olduğunu görürüz. Kadın yalnız ev içinde değil, tarlada, pazarda ve hatta devlet işlerinde eşinin yardımcısı olmuş, özellikle sosyal faaliyetlerde ön planda yer almıştır. "Çift süren, tarlayı eken, ormandan odun ve keresteyi getiren, mahsülleri pazara götürerek paraya çeviren, aile ocaklarının dumanını tüttüren, bütün bunlarla beraber sırtıyla, kağınsıyla kucağındaki yavrusuyla, yağmur demeyip cephenin mühimmatını taşıyan hep onlar, o ilâhî Anadolu kadınları olmuştur."⁴ Kadının meclislere katılması, kaç-göç olmaması, yaşlı kadınların söz sahibi olması, tek eşlilik modelinin yaygınlığı, kadının taşıdığı değeri ortaya koymaktadır.

Ailenin niteliklerini ortaya koymak, aynı zamanda kadının aile ve toplum içindeki yerini açıklığa kavuşturmamıza yardımcı olur. Ailesiz bir toplum düşünülemez. Kadının etkili bir şekilde yer alamayacağı bir aile yaşamı ve toplum da düşünülemez. Aileyi nüfusu yenileme, millî kültürü taşıma, sosyal mirası nakletme, çocukları sosyalleştirme, biyolojik ve psikolojik bütün fonksiyonlarının yerine getirildiği bir müessese olarak tanımlarsak, bu kurum içinde kadının yeri ve rolü daha iyi farkedilebilir. Ailenin tanımında bulunan fonksiyonlar, erkek ve kadının birlikte yerine getirdikleri fonksiyonlardır. Bunlar sadece aile içinde kalmaz, toplum içinde de kendini gösterir. Kadının etkin bir şekilde yer aldığı aile kurumu, bu kurumun görevlerini eksiksiz bir şekilde yerine getirmesi ile sosyal sistemin işleyişine de katkıda bulunur.⁵

Atatürk tüm inkılaplarda olduğu gibi kadın inkılabında da Türk toplumunu çağdaş uygarlık yürüncesine oturtmak istemiştir. Kendi devlet başkanlığı zamanında medenî ve siyasî hakların kadınlara da tanınmasını sağlamış ve ileri toplumların fikirlerini milletine telkin etmiştir. Atatürk kadınlara, kültür seviyesinin yükseltilmesini esas görmüş ve her meslekte çalışma kabiliyetinin gelişmesine olanaklar sağlamıştır.⁶

Cumhuriyet dönemi inkılaplarının en önemli özelliği, geleneksel İslâm Osmanlı temeli yerine, ulus egemenliği ve bağımsızlık ilkesine dayanmaları-

⁴ Başbakanlık Basın-Yayın Gn. Müd. lüğü, *Atatürk*, 1972, s. 66.

⁵ M. Erkal, *a.g.e.*, s. 101.

⁶ Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1984, s. 262.*

dır. Cumhuriyetin kuruluş dönemindeki devrimsel değişimler bu ilkenin bir klişe olmak yerine, gerçek bir duruma dönüşmesinin yollarını açan eylemlerdir.⁷

Cumhuriyet döneminden sonra Türk kadını eş seçme, meslek seçme alanlarında olduğu gibi aile içi kararlarda da önemli bir rol elde etmiştir. Kadının aile içinde ve toplumdaki artan etkinliği hiç bir zaman erkeğin aile içindeki rolünü azaltan bir etki de yapmamıştır. Türk ailesinin tipik bir özelliği olarak, kadının yeri ve rolü erkeğe göre matematik bir eşitlik şeklinde gelişmemiş, kadının artan fonksiyonları aile reisi ve baba soyunu yıkarak veya onun aleyhine bir gelişme göstermemiştir. Gelenek ve göreneklerimizden kaynaklanan kadına saygı kadar, aile reisi olan erkeğe bağlılık ve dayanışma da süregelmiştir.⁸

Atatürk Türk kadınına, milleti ve erkekleri eğitime vazifesi ile, analık vazifesini vererek onlardaki bu kutsal cevheri görmüş bunun için de kadının eğitimine büyük önem vermiştir.

" Türk kadını, dünyanın en münevver en faziletli ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır siklette değil, ahlâkta, fazilette ağır, ağırbaşlı olmalıdır. Türk kadınının vazifesi, Türk'ü zihniyetiyle, bazusuyla, azmiyle koruma ve müdafaya gücü yeter nesiller yetiştirmektir. Milletın kaynağı, sosyal hayatın esası olan kadın, ancak faziletli olursa vazifesini yapabilir. Herhalde kadın yüksek olmalıdır."⁹

" Anaların bugünkü evladlarına vereceği terbiye eski devirlerdeki gibi basit değildir. Bugünün anaları için gerekli vasıfları taşıyan evlat yetiştirmek, evladlarını bugünkü hayat için faal bir uzuv haline koymak, pek çok yüksek vasıflar taşımalarına bağlıdır. Onun için kadınlarımız, hatta erkeklerimizden çok aydın, daha çok feyizli, daha fazla bilgili olmaya mecburdurlar, eğer hakikaten milletin anası olmak istiyorlarsa."¹⁰

" Bir toplumun hayatta, çalışması ve muvaffak olması için çalışmanın ve muvaffak olabilmenin bağlı olduğu bütün sebep ve şartları benimsemesi ge-

⁷ Emel Doğramacı, *a.g.e.*, s. 2.

⁸ Mustafa Erkal, *a.g.e.*, s. 103-105.

⁹ *Atatürkçülük I*, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları: 324, İstanbul, 1984, s. 333. Ayrıca bkz., Alev Kâhya, *A.g. yüksek lisans tezi.*

¹⁰ Utkan Kocatürk, *Atatürkçülük II*, Milli Eğitim ve Gençlik Spor Bakanlığı Yayını: 325, 1984, İstanbul, s. 96.

rekir. Bundan ötürü bizim toplumumuz için ilim ve teknik gerekli ise bunları aynı derecede hem erkek hem de kadınlarımızın edinmeleri lazımdır. Malumdur ki, her safhada olduğu gibi, sosyal hayatta dahi iş bölümü vardır. Bu umumi iş bölümü arasında kadınlar, kendilerine ait olan vazifeleri yapacakları gibi aynı zamanda sosyal topluluğun refahı, saadeti için gerekli gündelik çalışmaya dahi dahil olacaklardır. Kadının ev vazifeleri en ufak ve ehemmiyetsiz vazifesidir."¹¹

Kadın meselesi, tarih boyunca insanın düşüncesini meşgul etmiştir. Kadının meselesine, bilim, sanat ve fikir alanlarında çok fazla ilgi duyulmuştur. Bu mesele bizi sosyal hayatın özü niteliğinde olan aile kurumuna götürmektedir. Aile, evlilik toplumun ve kültürün seviyesini belirlemede inceleme konusu olmuştur. Evlenme ile hayat standardı arasında doğrudan ilişki görülmüştür. Aşk, sevgi ve evlilik durumları insanlararası ilişkileri çok yaklaştıran faktörler olarak gösterilmiştir. Ferdîyet üstü duruma yükseltilmiş olan evlilik ilişkisi toplumda din, hukuk ve devlet tarafından düzenlenmiştir. Sosyal hayatın tarihine göz auldığında çeşitli çağlarda ve memleketlerde farklı hayat tarzları, evlilik ve ilişkileri farklı normlar üzerinde düzenlenmiştir. Düzenlemeler, psikolojik, sosyal, kültürel, tarihi ve ekonomik hayat şartlarının değişim ve gelişimine uygun olarak yapılmıştır.¹²

Atatürk, bir Türk anasının evladıdır O, muhterem varlığı ve onun varlığında tüm Türk kadınlarını saygıyla, hürmetle, minnetle anar. Türk kadınının, vatanın kurtuluşunda vefâkâr, cefâkâr, fedâkâr davranışlarını görmüş, erkeğiyle omuz omuza çarpışan bu Türk kadınlarını her zaman hakettikleri yere getirmek için uğraşmıştır. Türk milleti, erkeğiyle omuz omuza savaşan, vatan için evlatlar yetiştiren Türk kadınına minnettardır. Atatürk Türk kadınının hakettiği yeri alması için eğitim görmesi gerektiğini belirtmiştir. Şöyle ki ; " kadın ve erkek bu ilm ü irfanı aramak ve nerede bulursa oraya gitmek ve onunla mücehhez olmak mecburiyetindedir." Yine Atatürk toplumsal gelişme ve ilerlemenin olabilmesi için kadın ve erkeğin birlikte olmaları gerektiğini belirterek şöyle der; " Bir heyet i içtimaiye aynı gayeye bütün kadınları ve erkekleriyle yürümeye terakki ve temeddün etmesine imkan ı fenni ve ihtimal i ilmi yoktur."¹³

¹¹ Utkan Kocatürk, a.g.e., s. 97.

¹² Nihat Nirun, *Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, AYK, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını, Sayı: 73, Ankara 1994, s. 315.

¹³ Alev Kâhya, A.g. yüksek lisans tezi.

Türk toplumundaki aile yapısında, kadının bu kadar teveccüh görmesi haksız değildir. Bilakis haklıdır. Çünkü kadın, analık görevinin yanı sıra erkeğiyle omuz omuza hayat mücadelesinde de kuvvetli bir neferdir.

"...tarlalarda erkeklerle çalışan, merkeplerine binerek öteberi satmak için kasabadaki pazar yerine giden oralarda bizzat yumurta ve tavuğunu, buğdayını satan, ondan sonra kendisine gerekenleri bizzat satın alan, köyüne dönen ve çalışmalarının hepsinde kocalarına, kardeşlerine yardımcı olan kadınlar... ben bu kadınlar arasında kocalarından daha iyi iş anlayanlara rastladım."¹⁴

" Kadınlarımızın, genel görevlerde üzerlerine düşen paylardan başka kendileri için en önemli, en hayırlı, en faziletli vazifelerinden biri de iyi anne olmaktır. Kadının en büyük vazifesi analıktır. İlk terbiye verilen yerin ana kucağı olduğu düşünülürse bu vazifenin ehemmiyeti layıkıyla anlaşılır. Milletimiz kuvvetli bir millet olmaya azmetmiştir. Bugünün levazımından biri de kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir. Binaenaleyh kadınlarımız da alim ve mütefennin olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün tahsil derecelerinden geçecekler. Sonra kadınlar hayatı içtimaiyede erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin muin ve müzahiri olacaklardır. İçtimai hayatın mebdeî aile hayatıdır."¹⁵

Türk kadınının cumhuriyetle birlikte temel hak ve hukukuna kavuşmasında önceki yaşamının olumsuz bir takım niteliklere haiz olması etkilidir.

Osmanlı toplumunda kadının önemli bir yeri yoktu. Toplum yapısı cinslerin ayrılığı üzerine kurulmuş, iki ayrı dünya oluşmuştu. Erkeğin dünyası kamusal, kadının dünyasıya özeldi, mahremdi ve ailenin içinde idi. Eve kapatılıp çarşaf giymeye mahkum edilen kadının, toplum hayatındaki rolü önemli ölçüde sınırlanmıştı.

Selçuklu ve Osmanlı medeniyetlerinde kadının sorumluluğunun eve yönelmesinde, İslâm dininin tesiri olduğu gibi, karşılaşılan yabancı medeniyetlerin, mesela Bizans medeniyetinin de tesiri vardır.¹⁶

Kadınların evden dışarı çıkma özgürlükleri de kısıtlanmıştı. Kadınlar istedikleri zaman sokağa çıkamazlar, istedikleri her yere gidemezler, erkekle-

¹⁴ Turhan Feyzioğlu, *Atatürkçü Düşünce*, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1992, s. 889.

¹⁵ Arı İnan, *Düşünceleriyle Atatürk*, 1991, T.T.K., Basımevi, s. 91.

¹⁶ Afet İnan, *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, İstanbul, 1975, s. 104.

rinin bindiği taşıtlara da binemezlerdi. Sultan I. Ahmet zamanında çıkarılan bir fermanla, kadınların, içinde erkeklerin de bulunduğu bir kayığa binmesi yasaklanmıştı. III. Osman da kendisinin saraydan çıktığı haftanın üç günü kadınların sokağa çıkıp dolaşmalarını yasaklamıştı. III. Mustafa ise tüm kadınlara, her ne biçimde olursa olsun sokağa çıkma yasağı koymuştu.¹⁷

1867'de gazeteler aşağıdaki duyuruyu yayınlamıştı:

"Kadınlar yalnız ve ancak Sultan Ahmet, Laleli ve Şehzadebaşı Camilerine gidebilecek, bunlar dışında hiçbir büyük camiye gidemeyecektir. Namaz sırasında bu camilerde yalnızca ve yalnızca hizmetliler bulunabilecek, hiçbir erkek içeri alınmayacaktır. Kadınlar, bir iftar çağrısı için bir yerden bir yere giderken, kalabalık yerlerde durmaksızın ve orada burada gezinirken vakit yitirmeksizin önlerine bakarak yürüyeceklerdir. Alış-veriş yapmak için dükkanların içine girmeyecek, kapının önünde bekleyeceklerdir."¹⁸

Bundan başka, Müslüman kadınlara arabayla ya da yaya olarak, Beyazıt, Şehzadebaşı ve Aksaray semtlerine gitmek, oralarda gezinmek, Kapalıçarşı'ya girmek ve dükkanlara girip oturmak yasak edilmiştir. Bu kuralların çiğnenmesi halinde, karşı gelenler, ceza yasağının 254. maddesi uyarınca kovuşturulacaktır, kullanılan arabanın sürücüsü de kadın gibi cezalandırılacaktır. Bunlara ek olarak, Müslüman kadınların genel yerlerde gruplar halinde toplanmaları kesinlikle yasaklanmıştır. Bu tür bir grubu gören polis, kadınlara dağılmalarını emretmekle yükümlüdür. Bu dağılma gruptaki en yaşlı kadına, yanındaki öbür kadınlara yöneltilmektedir.¹⁹

Ayrıca bu dönemde erkeklerin umumî yerlerde, kadınlara nasıl davranılacağı buyruklarda belirtiliyordu. Kadına laf atan, ya da işaret eden bir erkek cezalandırılıyordu.

Kadınlar, sokaktaki giyim-kuşamını düzenlemeye yönelik Devlet müdahalelerine de açıkça karşı çıkmaya başlamışlardı. Devrin ünlü kadınlarından Rasime Hanım yayınladığı "Kadın Terbiyesi" başlıklı yazısında şöyle diyordu:

"Gerçek dürüstlük ve gerçek ahlâk, kamuoyunu kadınların evde kalmasını, oradan dışarı çıkmamasını, çıkınca da dikkatle örtünmesini istemeye yöneltmemeli, asıl kurtarıcı ve aydınlatıcı düşüncelere hizmet etmelidir."²⁰

¹⁷ Afet İnan, a.g.e., s. 203.

¹⁸ Afet İnan, a.g.e., s. 204.

¹⁹ Afet İnan, a.g.e., s. 206.

²⁰ Umay Günay, "Tarih Boyunca Türk Kadını", *Kadın Ansiklopedisi*, Tercüman Yayınları, cilt II, İstanbul, 1984, s. 315.

Saray ve tutucular bu gelişmelere karşı tepki gösteriyor, yeni yasalar çıkarılıyordu.

Afrika, Asya, Avrupa içlerine kadar sınırlarını genişleten Osmanlı İmparatorluğunda Tanzimattan sonra batıdan gelen düşünce akımlarının tesiriyle yazarlarımız kadının eğitimi ve sosyal hayatta evinin dışında bir işlevi olması hususunda geniş ölçüde yazılar yazmaya başladılar.

Edebiyatımızda, kendine özgü önemli bir yeri olan Namık Kemal, kadınların eğitimine ve Osmanlı ailesinde kadının ezikliğine karşı çıkan makaleler yazmaya başladı.²¹

Namık Kemal, kızların okula devam edip çağdaş değerlerle uyum içinde bir eğitim görmelerini "Terbiye-i Nisvan" adlı eserinde savunmaktadır. Namık Kemal'e göre kadınların cahilliği, ailenin ve giderek milletin çöküşünün nedenlerinden biridir.

Bir taraftan da yazarlar, bilhassa roman türünde, okumuş, kendi başına karar veren, hayatını kendi kendine yöneten kadın tiplerini işlerler.

Eğitimde kadınla erkeğin eşitliği ilkesini, Ahmet Mithat'da "Diplomalı Kız" da dile getirir.²²

Kadının aile içindeki durumu sık sık ele alınan konulardan biridir.

Ana-babaların maddî çıkar karşılığı gerçekleştirdiği evlenmeler ve genç kızların zorla yaşlı kimselerle evlendirilmesi şart ve şiddetli bir biçimde kınanmakta, "Zavallı Çocuk"ta Namık Kemal, geleneksel evlenme biçimine değinmekte ve ana babanın yetkilerini kullanmasının mutsuz sonuçlarını vurgulamaktadır.²³

Ahmet Mithat, kendisini zorla kocaya vermek isteyen ana babasının baskısına karşı isyan eden genç bir kızı, ilk kez öyküleştiren yazardır. "Felsefey-i Zenan" da ise kadının psikolojik hayatının bir tablosunu çizer. "Eyvah"ta çok kadınla evlenme kurumunu eleştirir. Bu piyes, tutucuların şiddetle saldırılarına uğrar.²⁴

²¹ Sıdıka Tezel, "Atatürk ve Kadın Hakları", *Atatürk ve Kadın Hakları*, Ankara 1983, s. 1-6.

²² Sıdıka Tezel, *a.g.e.*, s. 4.

²³ Sıdıka Tezel, *a.g.e.*, s. 5.

²⁴ Sıdıka Tezel, *a.g.e.*, s. 6.

Recaizade Mahmut Ekrem "Nağme-i Seher" adlı şiir derlemesinde kadını över.²⁵

Kadının, ekonomik durumu da eleştirilere konu olur. Şehirlerde her türlü mesleki etkinlik kadına yasaktır.

Tanzimat dönemi yazarları kadının sorunlarını ve kadına acı çektiren kötülükleri eserlerinde sergiler ve kınarken herşeyden önce kamuoyu oluşturmayı amaçlamışlardır. Toplumun ve dayandığı ilkelerin köklü biçimde ele alınması eleştirilmesi söz konusu değildir. Ayrıca kadının içinde bulunduğu tüm bu ağır şartlara karşı çözümlerde açıkça geliştirilmiş olmaktan çok uzaktır.²⁶

Dönemleri için liberal olan bu düşüncelere, muhalefet geleneksel çevrelerden daha çok ulema'dan gelmekteydi.

19. yüzyılın sonlarında kadın basını da geliyordu. Kadın dergileri içinde önde geleni hiç kuşkusuz Nigar Hanım, Fauna Aliye, Makbule Leman, Fahrinüsa, Keçecizade İkbâl gibi dönemin tanınmış hanımlarının da yazdığı "Hanımlara Mahsus Gazete" idi.

Böylece, kadının hissi, toplum ve aile içindeki sorunları yüzeyle de olsa basın yoluyla duyuruluyordu.²⁷

Bu dönemde Hüseyin Rahmi Gürpınar, Halit Ziya Uşaklıgil gibi yazarlarımız çok kadınla evlenmenin ve tek yanlı boşanmanın tatsız sonuçlarını kıyasıya eleştiriyor ve romanlarında dile getiriyorlardı.²⁸

Kadının ekonomik durumunu Hüseyin Rahmi Gürpınar "İffet"inde işliyordu. İffet, büyük bir yoksulluğa düşerek zor şartlarda namusunu kurtarma savaşını veren, üstelik eğitim görmüş, genç bir kızın öyküsüdür.

Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı olan Fatma Aliye, zamanının en tanınmış kadınlarından biriydi. Romanlarında, makalelerinde hep kadın sorunlarını işliyordu.

²⁵ Sıdıka Tezel, a.g.e., s. 6.

²⁶ Şerafettin Turan, "Tanzimat Devrinde Evlenme", *İş ve Düşünce Dergisi*, XXII, Sayı 182, İstanbul, Ekim 1956, s. 14-15.

²⁷ Gülay Arıkan, "Osmanlılarda Tanzimat Döneminde kadınlarla İlgili Gelişmeler", *Tanzimatın 150. Yılı Uluslararası Sempozyumu* T.T.K. Basımevi, 1994.

²⁸ Şerafettin Turan, a.g.m., s. 15.

İkinci Meşrutiyet'ten sonra kadınları ilgilendiren konular ile, tartışmalar, eleştiriler devam etmiş ise de, pek başarılı sonuçlar alınmamıştır. Hatta gericiler, tutucular bu dönemde hükümete başvurarak çarşaf giyilmesini zorunlu kılan bir yasanın çıkarılmasını istemişlerdir.²⁹

Meşrutiyet dönemi, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğunda kadın derneklerinin doğuşuna da sebep olmuştur. İlk kadın dernekleri hayırsever amaçlarla kurulmuş ve devrin güçlü, aydın, kültürlü kadınları tarafından yönetilmiştir. 1908'de Fatma Aliye Hanımın kurduğu "Cemiyet-i İmdadiye" derneğinin amacı, Rumeli Cephesinde savaşan askerlere kışlık elbiseler sağlamak.³⁰

Halide Edip Adıvar Hanım "Teâlî-i Nisvan" adlı bir dernek kurmuştu. Amacı kadınlara toplum haysunda uyum sağlamada yardım etmek, bilgisini kültürünü artırmak, kadın-erkek eşitliğini savunmaktır. Erkek ve kadınların birlikte katıldıkları açık oturumlar, konferanslar düzenleyen ilk kadın derneği buydu.³¹

1912'de Besim Ömer Paşa'nın desteğiyle, "Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi" kuruldu. Amacı, Balkanlardan gelen göçmenlere ve savaşta yetim kalan çocuklara yardım etmek, dulları korumak, eğitmektir. Nezihe Muhittin Hanımın kurduğu "Donanma Cemiyeti Hanımlar Şubesi" vb. dernekler, aynı amaçlarla kurulmuştu.³²

1913'te Nuriye Ulviye Hanım, "Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan" adlı bir dernek kurmuştu. Kadınların dış kıyafeti, kadınlara iş alanları açılması, kadınların bilgi düzeyinin yükselmesi için çalışmışlardır. Kadın haklarını savunan bu derneğin "Kadınlar Dünyası" adlı bir de yayın organı vardı. Telefon Şirketi ile mücadele etti. Kadın işçilerin hakkını savundu. Kadın olduğu için uçağa alınmayan Belkıs Hanım'ın sorununu içtenlikle destekledi.³³

Bu dönemde, daha birçok kadın dernekleri kurulmuştu. Millî İstihlâk (tüketim) Kadınlar Derneği, Hayır Derneği, Bilgi Yurdu, Türk Ocağı, Musikî

²⁹ Ahmet Cevdet Paşa, *Ma'ruzat*, (haz: Yusuf Halaçoğlu), İstanbul, 1990, s. 9-10.

³⁰ Gülgün Bolat, "Cumhuriyet Öncesi Kadın Dernekleri", *Atatürk ve Kadın Hakları*, Ankara, 1983, s. 177-183.

³¹ Gülgün Bolat, *a.g.e.*, s. 177.

³² Gülgün Bolat, *a.g.e.*, s. 178.

³³ Gülgün Bolat, *a.g.e.*, s. 179.

Seven Hanımlar Cemiyeti, Şefkât, Hayır, Yardım, Bilgi ve Kültür Artırma, Manevî Cihazlanma, Kıyafet, İş Hayatına Atılma, Modernleşme, Müzik Sev-gisi Dernekleri, çoğunlukta görülmektedir.³⁴

İkinci Meşrutiyet döneminde, kadın hayatında büyük değişiklikler ol-muştur. İstanbul ve büyük şehirlerde kadın eğitimi, evlerden okullara kay-mış, dolayısıyla okur-yazar sayısı giderek artmıştır. İlk öğrenimle yetinmeyen Türk Kadını ortaokul ve üstünde öğrenime kaymış bu da çağının gereği sos-yal faaliyetlere katılmaya hız vermiştir. Kadınlarımız kültürel ve sosyal alanda çalışmalarının sonucu olarak ağırlıklarını ortaya koymuşlar, kültürlü Türk erkek yazar ve devlet adamlarımızın yakın desteğini görmüşlerdir. İkinci Meşrutiyetün hürriyet ve eşitlik ilkeleri ışığında aşırı umudanan kadınlarımız maalesef umduklarını bulamadılar. Erkeklerin geleneklere bağlı hareketle-rine bir örnek olmak üzere İstanbul'daki Gülhane Parkı'nın hikayesini Bele-diye başkanının (Şehremini) anılarında okuyoruz. Sarayburnu'ndaki Gül-hane Parkı, halkın yararlanması için düzenleniyor ve Park haline getiriliyor ve ilk açılış gününde kadın ve erkek de bulunuyor. Zamanın Harbiye Nazırı-nın hoşuna gitmeyen bu durum için "şiddetli bir tezkere ile kadınların parka girmesinin yasak edilmesi" emrediliyor. Fakat bu fikre direnme karşısında, teklif şu şekli alıyor: Kadınların parka girmeleri için hafta içinde ayrı bir gün koyalım, deniliyor.³⁵

İkinci Meşrutiyet döneminde modernleşmeci fikir akımları ve siyasal gi-rişimler aile ve evlilik kurumuna da eğilmekte, yöneticiler hukukçular ve dü-şünürler arasında tartışmalar olmakta ve devrin romancılığı Türk kadınının sorunlarını rhetorique ve didaktik bir uslûbla ele almaktaydı. İttihad ve Te-rakki çevrelerinin üstad düşünürü Ziya Gökalp daha ilk gençlik yazılarında bu konuya değinmiş ve geleneksel evlilik düzenini yeren "İbiş Dayı" adlı bir hikâye yazmış.³⁶ Bu ortamda Genç Türkler iktidarının aile hukuku alanında da bazı yenilik hareketlerine girişmesi beklenmeliydi. Nitekim Türk Ocakla-rının o tarihte özellikle feminist hareketlere kaynaklık ettiğini görüyoruz. Ne var ki, gerek Balkan savaşından sonraki diktatoriyal dönemde, gerekse birinci büyük savaş içinde İttihad ve Terakki hükümeti bu konuda radikal girişim-

³⁴ Gülgün Bolat "Atatürk ve Kadın Hakları", *Atatürk ve Kadın Hakları*, Ankara 1983, s. 178.

³⁵ Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e., s. 10.

³⁶ Ziya Gökalp, "İbiş Dayı", *Ziya Gökalp'in İlk Yazı Hayatı*, (Derleyen: Şevket Beysanoğlu), İstanbul 1956, s. 111.

lerde bulunamadı. Özellikle hükümet çevreleri ve Enver Paşa savaş yıllarının yenilgi ve sefalet ortamında artan memnuniyetsizliği, tutucu çevrelere taviz vererek bastırmaya çalışıyordu. Örneğin kadınların çarşaf uzunlukları ve peçe standartlarını saptamak için bir komisyon bile kurulmuştu.³⁷ Bu nedenlerle 1333 (1917) tarihli Hukuk-u Aile Kararnamesi (kanun kuvvetinde kararnamedir) köklü yenilikler getiren bir metin değildir. Ancak kararname hangi dinden olursa olsun bütün Osmanlılar için düzenleyici ve emredici nitelikte olup, İslâm ülkelerinde bu konuda hazırlanan ilk standart hukukî metin sayılmaktadır. Kararnamede kadınlara boşanma ve polygamiye karşı bazı haklar tanınmakta, evlenmelerde her dinden teba için devletin kontrolü şart koşulmaktadır. Şu kadarını belirtmekte yarar vardır ki, doğru dürüst uygulamayan bu kanun kuvvetindeki kararnamenin ömrü çok kısa olmuş ve 1919 yılı Haziran'ında yürürlükten kaldırılmıştır. Böyle bir kararname sadece mu-taasib müslümanları değil, cemaatleri üzerindeki yargı yetkisini tamamen kaybetmekten korkan gayrimüslim din adamlarının da hoşuna gitmemiş olmalıdır. Osmanlıda'ki kadınlara yönelik bu uygulamalara rağmen savaşlar-daki yenilgilerle birlikte kadın daha da ön plana çıkmıştır.

Kadını iş hayatına çeken Birinci Cihan Savaşı her ne kadar Hanedanla-rarası, Büyük Devletlerarası savaş olmakla beraber, topyekûn bir savaş niteliği taşıdığından kadınlar savaşa giden erkeklerin işyerlerini doldurmak zorunda kaldılar. Dairelerde memuriyetlere kadınlar alındı. Telgraf ve posta işlerinde kadınlar çalıştırıldı. Ticaret hayaunda o zamanlar az da olsa kadınlar görül-meye başladı. Sokakları süpüren, belediye hizmetinde çalışan kadınlara bile rastlanmaktaydı. Hasta bakıcılar ve hemşireler sayıca çoğalmıştı. Kadınları-mız, İstanbul'dan birkaç günlük uzaklıkta bir başka şehirden daha pahalıya satacaklarına inandıkları malları, erzakı, satın alarak, büyük zahmetlerle, trenlerle, vapurlarla İstanbul'a getirip sokaklarda satıyorlardı. Yağmur al-unda, kar altında ticaret işlerini yapıyorlardı. Aruk kadınlar iş hayatına aul-mışlardı.³⁸

Savaşlarda askere iç çamaşırı ve elbise hazırlamak üzere fabrikalarda çok sayıda kadın işçi çalıştırılmıştır. Çalışan kadınların sayısı arttuğunda İstanbul Hereke fabrikalarının civarında hükümet, işçiler için, yatacak yer ve yemek için tedbirler almak zorunda kalmıştır. Ayrıca bu kadınlar İstanbul'a geldik-leri yörelerden satabilecekleri erzâkı getirerek sokaklarda satıyorlardı. Dini

³⁷ Falih Rifki Atay, *Çankaya*, İstanbul 1968, s. 407.

³⁸ Nihat Nirun, *a.g.e.*, s. 317.

geleneklerin yoğun olduğu böyle bir dönemde, kadınların kendi başlarına hayatlarını sürdürme çabaları gerçekten önemli ve dikkate değer bir husus olmaktadır. Anadolu'daki örgütlenme faaliyetlerine kadınlar da katılmıştır. Anadolu Kadınları Müdâfaa-i Vatan Cemiyeti kurulmuştur. Bu tür cemiyetlerde Anadolu'daki halk kadınlarının yer almadığı, daha çok yüksek memur ve esnaf ailelerinin kızları veya karıları ile öğretmenlerin yer aldığı görülmektedir.

Birinci Dünya Savaşı başladığında bazı nezaretlerde kadın memur istihdamına başlanılmıştı. Balkan Savaşı'nda ise kadın amele taburları teşkil edilerek kadınların kol işçiliğine çekildiği de görülür.

1915'de Osmanlı Ticaret Nezaretince kadınlar için mecburi hizmet kanunu çıkarıldı. Çıkarılan bu kanuna dayanarak Cemal Paşa'nın emri ile kadınlar için askerî bölgeler meydana getirildi, geri hizmetler kadınlara devredildi. O tarihte yapılan tesbidere göre Urfa çorap fabrikasında 1000 kadın, Aydın'da 3600 tezgahta 11.000 kadın, İzmir, Sivas, Ankara, Konya bölgelerinde ise 1280 halı tezgahında 4780 kadın çalışmakta idi. Bu Türk kadınının ev ve tarlasının dışında, çalışma hayatına atılışının ilk adımlarıydı.³⁹

Türk ailesinin önemli bir özelliği de devlet ve orduyla en üst seviyede bütünlük sağlamış olmasıdır. Yaşlılar, kadınlar, hatta çocuklar elbiselerini, yiyeceklerini savaşa giden aile fertlerine vermektedirler.

Birinci Dünya savaşının sonunda imzalanan bir ölüm fermanı sayılan Mondros Mütarekesi'nden (30 Ekim 1918) sonra yurdumuzun düşmanlar tarafından yer yer işgaline ve özellikle (15 Mayıs 1919'da) İzmir'e Yunanlıların asker çıkarmasına karşı Türk Halkı büyük tepki göstermiştir.

1919'un ilk aylarında İstanbul'un işgalinin hemen ardından Süleyman Nazif'in "Kara bir gün" (9 Şubat 1919) başlıklı yazısı hemen Türk kamuoyunu harekete geçirmiş, işgal kuvvetlerinin sert tepkilerine yol açmıştır.

19 Mart 1919'da Üniversite içinde o zaman kızlar için ayrı olan "İnas Darülfünunu ve Asri Kadınlar Cemiyeti" üyeleri Fatih türbesinde toplanarak işgal kuvvetlerini protesto etmişlerdir.⁴⁰

³⁹⁾ Zafer Toprak, *Türkiye'de Milli İktisat*, Yurt Yayınları, Ankara, 1982, s. 316.

⁴⁰⁾ Gülgün Bolat, "Cumhuriyet Öncesi Kadın Dernekleri", *Atatürk ve Kadın Hakları*, Ankara 1983, s. 177-183.

Mayıs ayı boyunca hem İstanbul'da hem de Türkiye'nin diğer yerlerinde kadınlar tarafından çeşitli mitingler yapılmıştır. O zamanın ortamında kadınlarımızın hemen hiçbir kanunî hakları tanınmamış olmakla beraber, kadın ve erkek birlikte bu protesto mitinglerine kaulmuşlardır. Birkaçı 1919 yılının 16 Mayıs günü Denizli, Kastamonu, Tavas, Bayramiç ve Seydişehir'de, 18 Mayıs'ta Giresun, Trabzon, Zonguldak, Edremit ve Denizli'nin Çal kazasında, 18 Mayıs İstanbul Darülfünun (Üniversite) konferans salonunda profesörlerin, işgali protesto konuşmalarından sonra, Halk ve Hanımlar adına da katılanlar olmuştur.⁴¹

Türk Kurtuluş savaşı, milletimizin ölüm-kalım savaşı olduğu kadar, bir kurtuluş, bir kuruluş savaşıdır. Çünkü savaş sadece cephelerde sürmekle kalmamış, yıkıntı ve yıkımları aile ocaklarına kadar sinmiş, girmiştir. Kurtuluş Savaşı'nda Türk kadını, vatanı uğrunda hayatını hiçe sayarak yaptığı fedakârlıklarla İstiklâl Savaşı'nın kazanılmasında en büyük etken olmuştur. Cumhuriyet Tarihinin her evresinde Türk kadınının, ödenmez emeği, kanı hatta canı yatmaktadır.

Her devirde Türk kadını gerek cephede gerek cephe gerisinde erkeği ile omuz omuza vermiş, ruhunda var olan yardımlaşma duygusundan hareket ederek kutsal bildiği değerler adına yapabileceğini yapmış, bir bakıma gözünü budaktan sakınmamıştır.

"Türkiye Cumhuriyeti'nin esas düşüncesi, kadınları değil, erkekleri dahi, savaş meydanına götürmemektir. Fakat Türk ulusunun yüksek varlığına, herhangi taraftan olursa olsun, ilişildiği zaman, işte o vakit Türk kadınları Türk erkeklerinin bulunduğu yerde hazır ve gözleyici ve faal olacaklardır. Bu, insanlığın yüksek huzuru, sükûnu ve dünya insanlığı için lâzım bir ödev olduğundandır ki, Türk kadını bunu yapacaktır ve yapagelmektedir ve yapar."⁴²

Milli Mücadelemizde Mehmetçiği ve komutanlarımızı yetiştiren, ona cephede mermi ve iâşe sağlayan kimdir? Anadolu'da 17 sene askere giden erinin yolunu bekleyen ninelerimiz az değildir. Asker yolu beklerim / Günün güne eklerim / Sen git yarım talime / Ben burayı beklerim.

⁴¹ Afet İnan, *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, İstanbul 1975, s. 104.

⁴² *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1989, s. 416.

Bugün Anadolu'muzda fedakâr annelerin adı ile anılan aileler eksik değildir. Kars Fadime'nin Uşağı, Selver'in Uşağı, Esikkarının Oğlu vb. Çünkü kocası veya evladı askere giden Türk anası, yuvada kalan evlad ve iyalinin bekaisi olmuş, ekin biçmiş, kar kürümüş, koyun gütmüş, yerine göre aynı zamanda düşmanlarla çarpışarak, kendini, ailesini ve vatanını kormuştur. Tabii olarak da eri şehid olup, dönmeyen aile bu fedakâr annenin adı ile anılmıştır.⁴³

"Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir milletinde, Anadolu köylü kadınının üstünde kadın mesaisi zikretmek imkânı yoktur ve dünyada hiçbir milletin kadını Ben, Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar emek verdim diyemez."⁴⁴

" Belki erkeklerimiz memleketi istilâ eden düşmana karşı süngüleriyle, düşmanın süngülerine göğüslerini germekle düşman karşısında hazır bulundular. Fakat erkeklerimizin teşkil ettiği ordunun hayat kaynaklarını kadınlarımız işletmiştir. Memleketin yaşama vasıtalarını hazırlayan kadınlarımız olmuş ve kadınlarımız olmaktadır. Kimse inkâr edemez ki, bu harbte ve ondan evvelki harblerde milletin yaşama kabiliyetini tutan hep kadınlarımızdır."⁴⁵

19. Yüzyılın dünyadaki değişim ve gelişmelerine bağlı olarak Osmanlı İmparatorluğu da bozulan durumu düzeltmek amacıyla bazı girişimlerde bulunmuştur. 1839-1876 tarihleri arasında Osmanlı bürokratları ve düşünürleri idare, hukuk ve eğitim ile ilgili bazı reform önerileri getirmişlerdir.

Osmanlıda evliliğin geleneksel, görücü usulü olarak kadın isteği dışında gerçekleşmesi, boşanma kanunlarının kadına söz hakkı tanımaksızın kadının nikâhtan düşmesini kolaylaştırması, her alanda cinsler arası ayırımın ön plânda olması kadının yenileşmesi ve değişmesini engelleyici faktörler olmuştur.

İslâmiyet'ten sonraki dönemde, özellikle Osmanlı döneminde kaç göç başlanmış, çok kadınla evlilik yaygınlaşmış, saraydakine benzer eşler arası re-

⁴³ Umay Günay, a.g.e., s. 218.

⁴⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1989, s. 136.

⁴⁵ A.g.e., s. 137.

kabet, kıskançlık gibi zaafılardan aile kurumları çok zarar görmüştür.⁴⁶ Bu konuda Atatürk şöyle demiştir:

"Düşmanlarımız bizi dinin tesiri altında kalmış olmakla itham ediyor; duraklama ve çökmemizi buna bağlıyorlar. Bu hatadır. Bizim dinimiz hiçbir vakit kadınların erkeklerden geri kalmasını talep etmemiştir. Allah'ın emrettiği şey, erkek ve kadının beraber olarak ilim ve bilgiyi kazanmasıdır. Kadın ve erkek bu ilim ve bilgiyi aramak ve nerede bulursa oraya gitmek ve onunla donanmak mecburiyetindedir. İslâm ve Türk tarihi tetkik edilirse görülür ki, bugün kendimizi bir türlü kayıtlarla bağlı zannettiğimiz şeyler yoktur. Türk sosyal hayatta kadınlar ilim ve bilgi yönünden ve diğer hususlarda erkeklerden asla geri kalmamışlardır. Belki daha ileri gitmişlerdir."⁴⁷

Bazı sanatlar vardır ki, hüner yönünden kadınlar erkeklerden bu işleri daha iyi yaparlar. Terzilik, hemşirelik, öğretmenlik, tabâbet, eczacılık vb. II. Meşrutîyet (1908)'den sonra kadınlara toplum içinde yer verilmesi, eşitlik ve hürriyet prensipleri, daha açık ve seçik olarak isteniyordu. Bu alanlarda istihdam edilmek üzere yetiştirilen kadınların sayısındaki artış, çalışan kadın imajının prototipini hazırlamıştır. Bu devirde hayır işlerine dayalı kadın derneklerinin kurulduğunu görüyoruz. Askerlere giyecek, yaralı askerlere hizmet vermek, şehit ailelerine yardım, özellikle 1912 Balkan Savaşı sırasında görülmektedir. Göçmen kızlara, şehitlerin çocuklarına hasta bakıcılık kursları, sanat öğretmek amacı ile sanat evlerinin açıldığını öğreniyoruz.⁴⁸

Bu yenileşmeler ışığında eğitim görebilme ve kendini yetiştirebilme imkânı bulabilen kadın kesimi, özellikle Anadolu'nun işgali sırasında işgâl kuvvetlerini protesto eden miting ve gösterilerde yer almışlardır. Bu gösterilerde yer alan kadınlar gelecekte kurulacak yeni devlette kendi yerlerinin olduğunu da vurgulayan görüşlere, konuşmalarında geniş yer ayırmışlardır. Belirlenmesi gereken önemli bir nokta, bu ara dönemde kadınların örgütlenme çabalarının hızlanması ve siyasi hak taleplerini dile getirme doğrultusunda adımların atılmış olmasıdır.

⁴⁶ Ziya Gökalp, "Aile Ahlâkı: Asrî Aile ve Millî Aile", *Yeni Mecmua*, Cilt 1, Sayı: 20, 1917, s. 383.

⁴⁷ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, T.T.K. Basımevi, Ankara 1989, s. 138.

⁴⁸ Nihat Nirun, a.g.e., s. 214.

Türk tarihini bilenler 1914-1923 yıllarının Türkler için ne derece çetin ve zor yıllar olduğunu kabul ederler. Çünkü bu tarihlerde Türklerin ellerinde bulunan toprak parçası ancak, Anadolu toprakları kalmıştır. Bu topraklar üzerinde bağımsız kalabilme mücadelesini Türkler, kadını ve erkeğiyle toplu bir Millî Mücadele sonucunda kazanabilmiş ve Cumhuriyet idaresi altında 1923 yılında egemenliğe sahip olmuştur. Türk kadını olması gereken statüye ancak Atatürk'ün düşünce ve uygulamaları ile yükselmiştir.

Atatürk'ün kadına özgü düşünceleri evrensel niteliktedir.

Atatürk, 1923 yılında "şuna inanmak lazımdır ki dünya yüzünde gördüğünüz herşey kadının eseridir" demekte ve "toplumun başarısızlığının asıl sebebi kadınlara karşı olan bilgisizlikten ileri gelir, bir toplumun bir organı faaliyette iken diğer bir organı işlemez ise o toplum felç olur" ana düşünceleri ile çağdaş bir bakışı yansıtmaktadır.⁴⁹

Türk kadınının, kadının aktif olduğu bir topluma geçişi işte bu dönemde yapılan reformlar ile olmuştur. Bu reformların başında eğitim ve hukuk alanında yürürlüğe giren yasalar, kadın hak ve sorumluluğunun belirlenmesine öncülük etmiştir.

Atatürk 1924 yılında yürürlüğe koyduğu bir yasa ile (Tevhid-i Tedrisat) eğitimi merkezileştirmiş ve bu vesileyle Türk kızlarına ilkokul ile birlikte ortaokul, lise ve hatta yüksek öğrenim kapılarını açmıştır. Her vatandaşa, istediği öğretim biriminde eğitim yapma imkânı tanımıştır. Yine bu yasa sayesinde cinsiyet farkı gözetilmeden eğitimde fırsat eşitliği getirilmiştir.

1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu ile de kadının sosyal hayatı çağa uygun olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu kanun ile kadına temel haklar verilmiştir. Tek eşlilik kabul edilmiştir. Boşanmanın yargı önünde olması hükmü getirilmiştir. Kadın erkekle eşit haklara kavuşmuştur. Mülk edinmede kadın da hak sahibi olmuştur. Kadına erkekle eşit işe eşit ücret alma hakkı kazandırılmıştır. Bunun yanısıra şapka ve kıyafet inkılâpları gerçekleştirilmiştir. Böylece medenî ülkeler düzeyine ulaşmayı amaçlayan Türk insanının medenî kıyafetli olması suretiyle bağnaz düşüncelerin eseri olmaması sağlanmıştır. Bu hususta Atatürk şöyle der: "Bizim tesettür meselesinde nazar-ı itibare alacağımız şey, bir yandan milletin ruhunu, diğer yandan hayatın icabatını düşünmektir. Tesettürdeki ifrat ve tefritten kurtulmakla bu iki

⁴⁹ Emel Doğramacı, *a.g.e.*, s. 106.

ihtiyacı da temin etmiş olacağız."⁵⁰Tekkeler, türbeler kapatılmıştır. Şerîye ve-kaleti kaldırılmıştır. Böylece din ve devlet görevleri birbirinden ayrılmıştır. Hukuksal alanda ayrıca şerîye mahkemeleri ve mecelle gibi dinsel içerikli yasalar kaldırılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu önderi Atatürk reformlarını büyük bir basiret örneği ve titizlikle halkına kabul ettirmiş ve uygulamada da önderlik etmiştir.

Türk kadınının siyasal haklardan yararlanması da Atatürk'ün ileri görüş-lülüğü ile dünya ülkelerinin bir çoğundan önce olmuştur.

Osmanlı döneminde kadın, eğitim hizmetlerinden yoksun kalmıştır. Ailede erkeğin hukuksal ve sosyal üstünlüğü kadını adeta güçsüz kılmıştır. Eğitim hizmeti, kadına ancak saray içinde, o da özel eğitim şeklinde verilmiştir. Türklere yabancı olan bu uygulama bu dönemde aileye girmiştir. Poligami (çok kadınla evlilik), kadının aile içerisindeki yeri ve değerini hiçe saymıştır. Her ne kadar yürürlükteki şeriat yasaları poligamide bazı koşulları şart koşuyor olsa da, bu uygulama kadının toplumsal değerini köreltmıştır. Yine daha önce de ifade edildiği gibi, erkek bu dönemde dilediği zaman tek tarafı olarak eşini boşayabilme hakkına sahip olmuştur. Evlilik çağındaki kız çocukları kendi rızaları dışında evlendirilebilmiştir. Kız çocuklarının erkek çocuklara kıyasla mirasta yarım pay alması hükmü getirilmiştir. Mahkemece ancak iki kadın şahidin ifadesi, bir erkek şahidin ifadesi değerindedir. Kadınlara ücretli çalışma hayatı, kapalı tutulmuştur.⁵¹

1923 yılında Cumhuriyet'in ilanı ile Atatürk İnkılâpları bir bir ortaya çıkmaya başlamıştır. 1920'lerde Atatürk her vesileyle Türk toplumunda ka-dının önemini vurgulamış ve kadının toplumsal statüsünün yükseltilmesi ge-rektiği üzerinde düşüncelerini açıklamıştır.

1923 yılında kadının erkekle birlikte sosyal hayata katılması yönünde şöyle demektedir: "Daha endişesiz ve korkusuzca, daha dürüst olarak yürüye-ceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadınına çalışmamızda ortak yapmak, haya-tımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadını ilmi, ahlaki, sosyal, ekonomik hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu yapmak yoludur."

⁵⁰ Müjgân Cınbur, "Atatürk'e Göre Türk Kadınıyla İlgili Sorunlar ve Değerlendirmeler", *Erdem*, Cilt IV, Sayı: 12, 1988, s. 685.

⁵¹ Emel Doğramacı, *a.g.e.*, s. 108.

1935 yılında ise: "Siyasî ve sosyal hakların kadın tarafından kullanılmasının, beşeriyetin saadeti ve prestiji açısından olduğuna eminim" demektedir.⁵²

Bu yaklaşımlar ile Atatürk bir dizi reform gerçekleştirmiştir. Bunlardan en önemlileri şunlardır:

3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim hizmetleri merkezleştirilerek halen sürdürülmekte olan eğitim sisteminin temeli atılmıştır. Yine aynı tarih ve 431 sayılı kanunla da hilafetin kaldırılması ile 20 Nisan 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (Anayasa) ile lâiklik ilkesi kabul edilmiştir. 17 Şubat 1926 yılında kabul edilen ve aynı yıl yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu ile de Türk kadınına, şeriat kurallarından arındırılarak medenî ölçülerde çeşitli haklar verilmiştir.

Atatürk'te aile, kutsal bir kurum olup bu kurumun huzuru ve mutluluğu için medeni hukuk kanalıyla düzenlemeler getirilmiştir. Atatürk, kendi evlilik hayatıyla da millete örnek olmak istemiş de başarılı olamamıştır. Bu konuda şöyle der; " bana bakmayınız. Bu meselede örnek İsmet Paşa'dır. Benim hayatım başka türlü düzenlenmiştir. Buna rağmen tecrübesini yaptım. Sonra da anladım ki bu iş benim başarabileceğim bir iş değilmiş."⁵³

" Evlilikte iyi bir geçimin sağlanması ve devamlı olabilmesi için varılması gereken şartlar incelenip anlaşıldıktan sonra, dini, milliyeti, iyiliği, terbiyesi, ahlakı, adetleri farklı iki insanın birleşmelerindeki gariplik kadar dikkati çeken bir şey olmadığı kolaylıkla anlaşılıyor.

Kadın meselesinde cesur olalım. Kuruntuyu bırakalım... açılınsınlar, onların zihinlerini ciddi ilimler ve fen ile süsleyelim. Namusu, bilimsel ve sağlıklı bir şekilde açıklayalım. Şeref ve gurur sahibi olmalarına birinci derecede önem verelim. Sonra kişisel ilişkilere gelince karakter ve ahlakımıza uygun eş arayalım ve onunla evlenme şartlarını açık ve kesin olarak kararlaştıralım. Ona uymakta kusur edince onun gereğini yapalım. Kadın da böyle hareket etsin...

Medeniyetin esası, ilerlemenin ve kuvvetin temeli aile hayatındadır. Bu hayatta yozlaşma, muhakkak sosyal, ekonomik ve siyasal bozulmaya neden olur. Aileyi oluşturan kadın ve erkeklerin doğal haklarına sahip olmaları, aile vazifelerini yerine getirebilme gücünde olmaları lazımdır.

⁵² Emel Doğramacı, a.g.e., s. 108.

⁵³ Tülin İçli, "Atatürk ve Aile". Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, VIII, 122, Ankara 1991, T.T.K. Basımevi, s. 97-103.

Eşini mutlu edebilecek herkes evlenmelidir... çoluk çocuk sahibi olmalıdır... çocuk sevgisi bir insan için ihtiyaçtır."⁵⁴

"Çocuklarımızı artık düşüncelerini hiç çekinmeden açıkça ifade etmeye, içten inandıklarını savunmaya buna karşılık da başkalarının samimi düşüncelerine saygı duymaya alıştırmalıyız. Onların temiz yüreklerinde, yurt, ulus, aile ve yurttaş sevgisiyle doğruya iyiye ve güzel şeylere karşı sevgi ve ilgi uyardırmaya çalışmalıdır. Bence bunlar çocuk terbiyesinde, ana kucagından en yüksek eğitim ocaklarına kadar her yerde, her zaman üzerinde durulacak önemli noktalar"dır."⁵⁵

"Baba ana çocuklarını hayata hazırlamayı vazife bilirler fakat hayata hazırlanmış çocuklar da ana baba hakkını fedâkârlıkla çalışarak ödemelidir. Yoksa bu çağdan sonra kendini, ailesine sıkıntı veren bir yük halinde bırakmamalıdır. Bir de çocukların hayatta muvaffakiyetleri yalnız kendi şahısları için değildir, çocuklar yetiştikleri aile ocağının saadet, refah ve bilhassa şerefini yükseltmeyi birinci ve yüksek insanlık borcu bilmelidir."⁵⁶

Atatürk İnkilâpları sonuçları bakımından aile hukukunda da büyük yenilikler meydana getirmiştir. Bu yeniliklerin hepsi iyiye, faydalıya, ve doğruya yönelmiştir. Medeni Kanun'un kabulü ile aile hukukumuz çağdaş nitelik kazanmış, Türk ailesi hukuksal yönden daha sağlam temellere oturtulmuştur. Eski aile düzenindeki çok kadınla evlenme adeti kaldırılmış, yerine kadına değer vermenin en açık ifadesi olan tek kadınla evlenme şekli kanun maddesi olarak kabul edilmiştir. Kadını mal olarak kabul eden köhne zihniyet Atatürk Türkiye'sinde Medeni Kanun'un kabulü ile tarihe karışmıştır. Keza evlilik birliği imam duasıyla gerçekleşen bir kurum olmaktan çıkarılmış, ancak belediye reisi veya onu temsil eden bir memurun huzurunda yapılan, resmi bir işlem haline getirilmiştir. Birbirini görmeksizin vekiller vasıtasıyla evlenme Cumhuriyet Türkiye'sinde uygulamadan kalkmış, birbirini tanıyan ve anlayan çiftlerin aile kurumunu meydana getirmelerine olanak sağlanmıştır. Bütün bu yenilikler Türk aile kurumunu hukuksal bir desteğe oturttuğu gibi, Türk kadınına da gereken teminatı kazandırmıştır.⁵⁷

⁵⁴ Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Turhan Kitabevi, Ankara 1984, 3. basım, s. 329. Ayrıca bkz; Alev Kâhya, a.g. yüksek lisans tezi.

⁵⁵ Utkan Kocatürk, a.g.e., s. 328.

⁵⁶ Tülin İçli, a.g.m., s. 102.

⁵⁷ Alev Kâhya, a.g. yüksek lisans tezi.

4 Nisan 1926'da, Medeni Kanun'un kabul edilmesiyle evlenme, boşanma, miras hukuku lâik bir temel üzerinde düzenlenerek ailenin ve kadının statüsü korunmuştur. Bu yeni kanunla resmi nikah olacak, birden fazla kadınla evlenilmeyecek, evlenenlere yaş sınırı getirilecek, karı ve koca şartları dahilinde evliliği fesh edip boşanabilecek, boşanma halinde kadının ve çocuğun hakları güvence altına alınacak, miras hukukunda cinsiyet ayrımı kaldırılarak, eşit haklardan yararlanılacaktır. Kadınlar istedikleri mesleklerde çalışabilecek, kız çocukları eşit eğitim şartlarından faydalanabilecek, kadın ve erkek eşitliği hakça sağlanmış olacaktır.⁵⁸

Türk kadınının siyasal etkinlikleri, seçme ve seçilme hakları da, bu yıllarda gündemde yer alarak üç aşamada tanınmıştır.

Öncelikle 3 Nisan 1930 gün ve 1580 sayılı yasa ile Türk kadınına ilk kez belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Daha sonra 26 Ekim 1933 gün ve 2349 sayılı kanunla da kadınlar köy ihtiyar heyetlerine ve muhtarlığa seçme ve seçilme haklarını elde etmişlerdir.

Siyasal hakların son halkasını da 5 Aralık 1934 gün ve 2599 sayılı 10. maddesi; 22 yaşını bitiren kadın-erkek her Türk, milletvekili seçme hakkına sahiptir, 11. maddesi de; 30 yaşını bitiren kadın-erkek her Türk, milletvekili seçilebilir, diyen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu teşkil eder.

Böylece Türk kadını, bir çok Avrupalı kadından çok önce milletvekili seçme ve seçilme hakkına ve eşit vatandaş olma niteliğine yasal olarak kavuşmuştur.⁵⁹

1935 yılında yapılan ilk genel seçimde de 18 kadın milletvekili TBMM'ye girmiştir. Bu dönemden sonra Büyük Millet Meclisine bir daha bu kadar çok sayıda kadın milletvekili girememiştir. Özellikle II. Dünya Savaşından sonra çok partili sisteme geçilince, Türkiye Büyük Millet Meclisinde kadın milletvekillerinin sayısı azalmıştır. 1983 genel seçimlerinde Meclise giren kadın milletvekili sayısı 12, 20 Ekim 1991 seçimlerinde ise 8'dir.⁶⁰

Kadınların siyasal haklarını kullanmaları bakımından 1935-1991 dönemi incelendiğinde kadın temsilcilerin tek partili dönemde Meclis içindeki

⁵⁸ Alev Kâhya, a.g. yüksek lisans tezi.

⁵⁹ Emel Doğramacı, a.g.e., s. 22.

⁶⁰ Emel Doğramacı, a.g.e., s. 23.

oranlarının daha yüksek olduğu, çok partili demokrasiye geçildiği dönemde ise kadın parlamenter sayısının en aza indiği görülmektedir.

1991 seçimlerinde parlamentoya sadece 8 kadın girebilmiş, daha önce yapılan Belediye seçimlerinde ise 3 kadın belediye başkanı seçilebilmiştir. Toplam 47.338 mahalle ve köy muhtarlığı seçimleri sonucu, 300 kadarı kadındır.⁶¹

Bugün Ulu Önder Atatürk'ün Türk Kadını'na yaptığı inkılâplarla sağladığı haklar sayesinde ne durumda olduğuna bakacak olursak;

1991-1992 yılı itibariyle her eğitim alanında olduğu gibi hukuk alanında eğitim yapan yedi hukuk fakültesindeki kızların oranı %30.86'dır. Yani her on hukukçunun ancak üçü kadındır. Bu bağlamda en son ÖSYM istatistiklerine göre, diğer yükseköğrenim alanlarındaki kız öğrenci oranları incelendiğinde görüleceği gibi; 24 Tıp Fakültesindeki kız öğrenci oranı %35.55, 7 Eczacılık Fakültesindeki kız öğrenci oranı %44.85, 13 Ziraat Fakültesindeki kız öğrenci oranı %38.35, 2 Siyasal Bilgiler Fakültesindeki kız öğrenci oranı %24.34 ve 5 Basın Yayın Yüksekokulundaki kız öğrenci oranı %54.06'dır. Türkiye'nin 29 üniversitesinin tüm bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin %34.21'ini kız çocukları teşkil etmektedir. Bu oran orta öğrenimde 1985 yılı itibariyle ilkokulu tamamlayanların %44.74'ünü ortaokulu tamamlayanların %34.15 ve liseyi tamamlayanların %37.20'sini kız öğrenciler oluşturu. Daha önemlisi Cumhuriyetin ilk yıllarında %90.19 oranında okuma-yazma bilmeyen kadın yüzdesi 1985 yılı istatistiklerinde %31.77'ye, 1990'larda ise bu oranın %15-20 arasında bir rakama düştüğü görülmektedir.⁶²

9 Mayıs 1920 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti 'nin ilk programı okunurken kız ve erkek farkı gözetilmeden Türk çocuklarına verilecek eğitimin, kazandırılacak şuur ve karakterin hedefleri üzerinde durulur. Milli Mücadele'nin sürdüğü çetin günlerde 15 Temmuz 1921'de Ankara'da toplanan "Maarif Kongresi"nde bu program ele alınır. Kongreyi Atatürk bizzat açar. Yeni devletin eğitim ilkelerinden, milli eğitimin düzenlenmesinde alınacak tedbirlerden bahsederken hitaplarında kadın öğretmenlere "Mualime ve Muallimler", "Hanımlar, Efendiler" diyerek öncelik tanır. "Milletimizin, memleketimizin dâr-ül-irfanları bir olmalıdır. Bütün memleket evlâdı kadın ve erkek aynı surette oradan çıkmalıdır", der.⁶³

⁶¹ Emel Doğramacı, a.g.e., s. 24.

⁶² Emel Doğramacı, *Atatürk'ten Günümüze Sosyal Değişimde Türk Kadını*, s. 18-28.

⁶³ Müjgân Cunbur, "Atatürk Döneminde Kadın Eğitimi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt VIII, Sayı: 23, Ankara, Mart 1992, s. 259-272.

Cumhuriyetin ilk ders yılında öğretim yapan 20 öğretmen okulundan yedisi kız öğretmen okuludur. 1938'te İzmir Kızılıçullu Eğitim Yurdu'nun eğitim bölümüne köylü kız ve kadınlar alınmaya başlanmış, köylerin kadın öğretmen ihtiyacını karşılanması için çareler aranmıştır.

İlkokulların dışında halka okur - yazarlığı öğretmek, özellikle de yeni harfleri belletmek için Millet Mektepleri açılmış olup bu dersanelerde yaşları 16 ilâ 45 arasında bilumum kadın ve erkek vatandaşların okutulacağı, Millet Mektepleri Talimatnamesi'nin 6 - 7. Maddeleri hükmündedir. Bu mekteplerde ilk birkaç yıl içinde bir milyondan fazla insan yeni harfleri öğrenmiştir. Ancak kadın sayısı tespit edilmemiştir.⁶⁴

Ortaokullarda kız öğrenci sayısı 1927 - 1936'da 13.889'a, erkek öğrenciye göre kızların yüzdesi 18,9 dan 26,5'e yükselirken; liselerde artış olmakla birlikte yüzde de bir düşüş görülmüştür. 1927 - 1928 ders yılında liselerde 1.071 kız öğrenci okurken bu sayı 1935 - 1936 ders yılında 2.931'e yükselmiş, erkek öğrenciye oranla % 28'den % 21,5'e düşülmüştür. Bu sayıya yabancı kolejlerde ve özel okullarda okuyan kız öğrenciler dahil edilmemiştir.⁶⁵

1924 yılında Millî Eğitim Bakanlığında İkinci Hey'et-i İlmiye toplantısı yapılmış, bu toplantı sonunda "Kız liselerinin de erkek liseleri gibi tam sınıflı hale getirilmesi", "Kız ve erkek öğretmen okullarındaki öğretim sürelerinin beş yıla çıkarılması" kararları alınmıştır. 1926 yılında Üçüncü Hey'et-i İlmiye toplantısı yapılmış, "yatusız ortaokullar-da karma öğretim uygulanması" kararlaştırılmıştır. 1928-1929 ders yılından itibaren kız lisesi bulunmayan illerde erkek liselerine kız öğrenci kabulüne de başlanmıştır. Aslında kız liselerinin kuruluşuna daha 1922 yılında başlanmış, bu tarihte Ankara ve İzmir Kız Liseleri açılmış, Ankara Kız Lisesi'nin binası 1928'de tamamlanmıştır.⁶⁶

1924-1925 yıllarında bazı ortaokulların kız öğrenci mevcudu 1925-1926 Devlet Salnamesi'ne göre şöyledir:

Edirne Gündüzlü Ortaokulu 38, Trabzon Gündüzlü Ortaokulu 20, Konya Gündüzlü Ortaokulu 30, Nişantaşı Gündüzlü Ortaokulu 140 - bu okulun yeni binası da 1928'de tamamlanmıştır -, Çamlıca Yatılı ve Gündüzlü Ortaokulu 96, Kandilli Yatılı ve Gündüzlü Ortaokulu 114, Kastamonu Gün-

⁶⁴ Müjgan Cunbur, a.g.m., s. 259.

⁶⁵ Müjgan Cunbur, a.g.m., s. 260.

⁶⁶ Müjgan Cunbur, a.g.m., s. 260.

düzlü Ortaokulu 25, Kadıköy Gündüzlü Ortaokulu 10 kız öğrenciyle öğretim yapmaktaydılar.⁶⁷

Bazı liselerin öğrenci durumu ise şu sayıları verir:

Erenköy Yatılı Kız Lisesi (orta kısım 117, lise 83), İzmir Yatılı Kız Lisesi (orta kısım 97, lise 6), İstanbul Kız Lisesi (orta kısım 364, lise 75), Ankara Kız Lisesi (orta kısım 77, lise 2).⁶⁸

Aynı Salname'de İstanbul Üniversitesi'ndeki kız öğrenci durumu pek iç açıcı olmamakla beraber şöyledir:

Fen Fakültesi matematik şubesinde 7, fizikte 8, tabii bilimlerde 48, kimyada 26, mâdeniyatta 4 devam eden kız öğrencisi vardır, Tıp Fakültesinde 17, Ebe Okulunda 204, Dişçi Okulunda 4, Hukuk Fakültesinde 23 kız öğrenci okumaktadır. Yüksek Öğretmen Okulu'nun edebiyat şubesinde 5, felsefe 1, tarih - coğrafyada 1, matematikte 1, fizik - kimyada 3, hâyatıyatta 3 kız okumaktadır. 1930 - 1931 ders yılında ise Edebiyat Fakültesi'nde toplam 155 kız öğrenciye karşılık 129 erkek öğrenci vardır. Fen Fakültesi'nde 90, Hukuk Fakültesi'nde 72, Tıp Fakültesi'nde 11 öğrenci bulunmaktadır. Hukuk'taki kız öğrenci sayısı artarken Tıp'taki azalmıştır. Bunlar Atatürk'ün işaret buyurduğu gibi âlim ve mütefennin olacak hanımlardır. Bu tarihlerde henüz fakültelerde öğretim üyesi hanım bulunmamaktadır. Ancak 1950'de İstanbul Üniversitesinde 24 toplam kadın öğretim üyesi sayısı 1960'da 52'ye, 1970'de 114'de yükselmiştir. Hukuk Fakültesi'nin ilk kadın mezunları Süreyya (Ağaoğlu), Melahat (Ruacan), Bedia Hanımlardır. İlk kadın doktorlarımız yurt dışında yetişmişlerdir. Bunlar Almanya'da okuyan Semiramis Tezel, Safiye Ali, Bedriye Bedri ve İngiltere'de up öğrenimi gören Hayrünnisâ Hanımlardır. İstanbul Tıp Fakültesi ilk kadın mezunlarını 1928 yılında vermiştir, sayıları 7'dir.⁶⁹

Meslekî ve teknik eğitime gelince, bir meslek eğitimi olan kız öğretmen okullarında 1924 - 1925 ders yılında toplam 1224 öğrenci okumaktadır. Bunlardan 1141'i yatılı, 87'si gündüzlüdür. Öğrencilerin okullara dağılımı şöyledir. Edirne 138 yatılı, 1 gündüzlü; İzmir 119 yatılı, 27 gündüzlü; İstanbul 280 yatılı; Adana 79 yatılı, 21 gündüzlü; Ordu 54 yatılı, 5 gündüzlü; Bursa 204 ya-

⁶⁷ Müjgan Cunbur, a.g.m., s. 261.

⁶⁸ Müjgan Cunbur, a.g.m., s. 262.

⁶⁹ Müjgan Cunbur, a.g.m., s. 263.

ulı; Sivas 94 yatılı, 20 gündüzlü; Konya 162 yatılı, 10 gündüzlü; Diyarbakır, 11 yatılı, 3 gündüzlü. Bu okullardan Konya Kız Öğretmen Okulu Atatürk'ün birkaç kere gittiği en önemli konuşmalarını yaptığı, gösterilerini seyrettiği bir okuldur. Diyarbakır Kız Öğretmen Okulu ise 1924'te açılmıştır.⁷⁰

Kız meslek okullarında öğretmen yetiştirmek için Ankara'daki Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu'nun açılış tarihi 1934'tür. 1928 yılında memleketimizin iktisâden muhtaç olduğu küçük sanayiî tanzim ve islah amacıyla 12si kız, 34 öğrenci Avrupa'ya bilgi ve görgülerini artırmak için gönderilmiştir. Kız sanat okulu veya öğretmen okulu mezunlarından 2 kız moda (şapkacılık), 2 kız çamaşır, 2 kız terzilik, kız öğretmen okulu çıkışı 4 kız öğrenci de Ev yönetimi için seçilmişlerdir. Avrupa'ya diğer dallardan da bilgi - görgülerini arurmak için kadın öğretmenler gönderilmişlerdir.⁷¹

1927 - 1938 yılları arasında 2 çocuk bakımı, 3 kadın işleri resmi, 9 biçki dikiş, 6 moda çiçek, 1 ekmekçilik - pastacılık, 4 çamaşır, 4 nakış, 6 ev yönetimi - yemek pişirme öğretmeni Avrupa'da eğitilmişlerdir. 1925'te meslek okulları üzerine rapor hazırlayan Prof. Kühne, özellikle ev idaresi öğrenimi üzerinde durmuştur. İlkokullardan başlayarak kız öğrenciye gösterilmesi gereken ev yönetimi ve biçki - dikiş dersleri üzerinde durulmuş, 4. sınıflardan kızların beden terbiyesi derslerinden biri, 5. sınıflarda da imlâ dersi ev yönetimine ayrılmış, 1928 yılında bu dersleri okutacak öğretmenlerin nasıl tesbit edilecekleri üzerinde durulmuştur. Kız Sanat Enstitüleri ve Kız Sanat Okullarının kuruluşu ise Atatürk devrinin eseridir. 2 Sanat Enstitüsü eski idarenden teslim alınmış, 1938'e kadar sayıları 40'a yükselmiştir. Bu arada 28 Akşam Kız Sanat Enstitüsü açılmıştır. Kız Sanat Enstitüleri'nin kuruluş amaçları kızlarımızı aile hayatında bilgili birer ev kadını olarak hazırlamak, gerekirse kadın zanaatlarında bir kazanç yolu tutabilmelerini sağlayacak nitelik ve becerilerle yetiştirmektir. Bunlardan 1928 yılında kurulan Ankara'daki İsmetpaşa Kız Enstitüsü ile Kadıköy Kız Enstitüsü yatılı idiler.⁷²

Enstitülerde biçki - dikiş, moda - çiçek, nakış, çamaşır, resim, meslekî resim, giyim tarihi, ev idaresi, yemek pişirme, çocuk bakımı, sağlık ve teknoloji dersleri okutulmaktadır. 1926'da (idare-i beytiyye) öğretmeni yetiştirmek için İstanbul Kız Öğretmen Okulunda bir kurs açılmıştır. Kız enstitülerinde

⁷⁰ Müjgan Cunbur, a.g.m., s. 263.

⁷¹ Müjgan Cunbur, a.g.m., s. 263.

⁷² Müjgan Cunbur, a.g.m., s. 259-272.

birer spor yurdu kurulmuş, 1926 - 1927'de İsveç'ten biri kadın iki uzman getirilmiş, İstanbul Kız Öğretmen Okulunda açılan kurslarda 148 erkek, 63 kadın jimnastik öğretmeni yetiştirilmiştir. Kız Öğretmen Okullarında 1937 - 38 ders yılında askerlik dersi yerine biçki - dikiş, çocuk bakımı, ev yönetimi dersleri konmuştur.⁷³

1927'de Ankara'da bir ana okulu açılması plânlanmış, buranın öğretmen ihtiyacını karşılamak için Ankara Öğretmen Okulunda otuz kişilik bir sınıf açılmış, ortaokul mezunlarından, liselerin dokuzuncu, öğretmen okulların dördüncü sınıflarından bu ana okulu öğretmeni sınıfına öğrenci seçmeleri için illere gönderilen genelge Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası 15 Ocak 1928, Sayı: 21 - 24, s. 126'da yayımlanmıştır.⁷⁴

1930 - 1931 ders yılında kız enstitülerinde öğrenci sayısı 423, akşam kız sanat okullarında 219, ticaret liselerinde ise 703'tür. Bu sayılar Türk kızlarının Atatürk'ün gösterdiği hedef doğrultusunda ev işleri yanında, belki daha çok hayata, çalışma hayauna yönelik bir eğitimi seçtiklerinin tanığıdır.⁷⁵

1923 yılına kadar vatani kurtarmak için Türk kadınları tarafından sarfedilen gayret ve çalışmalar, Cumhuriyetle beraber vatanın kalkınması, ilerlemesi alanına dönüşmüştür.

Bugün Kadınlarımızın öğrenim durumuna bakacak olursak 1928-29'da ilkokuldan mezun kadın sayısı 7.244 iken, 1989-90'da bu sayı 548.404'dür. 1928-29'da Orta-okul'dan mezun kadın sayısı 707 iken, 1989-90'da bu sayı 154.174'dür. 1928-29'da Lise'den mezun kadın sayısı 84 iken, 1989-90'da 71.999'dur. 1960'da yüksekokul ve fakültelerden mezun kadın sayısı 18.315 iken, 1989'da bu sayı 347.519'dur. Kadınlarımızın meslek durumları ise şöyledir: 1955 yılında, ilim ve teknik elemanları serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili diğer mesleklerde çalışanlar 28.832 iken bu sayı 1985'de 297.864'dür. 1955 yılında, müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri hiç yokken, bu sayı 1985'te 10.122'dir. İdarî personel ve benzeri çalışanlar, 1955'te 24.359 iken, bu sayı 1985'te 236.366'dır. Kadın parlamenter sayısı ise 1935'te 18 iken, 1991'de 8'dir.⁷⁶

⁷³ Müjgan Cunbur, a.g.m., s. 259-272.

⁷⁴ Müjgan Cunbur, a.g.m., s. 259-272.

⁷⁵ Müjgan Cunbur, a.g.m., s. 259-272.

⁷⁶ *İstatistiklerle Kadın*, (1927-1990), D.İ.E. yayınları, Ankara 1992, s. 8, 21, 104, 105.

Bizce: Türkiye Cumhuriyet anlamınca kadın, bütün Türk tarihinde olduğu gibi bugün de en muhterem mevkide, herşeyin üstünde yüksek ve şerefli bir mevcudiyettir.⁷⁷

Atatürk aile anlayışı içerisinde huzur, güven, dayanışma, sevgi, şefkât, gibi duyguların yaşanmasını milli mücadelede erkeğiyle omuz omuza savaşmış, çabalamış milletin tartışılmaz bireyleri olan kadınlara minnetini, düzenlemiş olduğu Medeni Kanun ve seçme ve seçilme hakkı ile göstermiştir. Kadın toplumda, millette, ailede, erkeğinin yanında, çocuklarının anası olarak her zaman hakettiği şerefli yerini alacaktır. Türk milleti ve Türk kadınları bu konuda da Atatürk'e şükran borçludur.⁷⁸

⁷⁷ Perihan Naci Eldeniz, T.T.K. *Belleten*, Cilt XX, Sayı: 80, 1956, s. 741.

⁷⁸ Alev Kâhya, a.g. yüksek lisans tezi.